

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk --- NMC-Schijndel --- Natuurgroep Gestel

Plant van de maand september 2022

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

Rode bosbes

Algemeen

Wetensch. naam	Vaccinium vitis-idaea L.
Uitspraak	Vaccínium vítis-idaéa
Familie	Ericaceae/Heifamilie
Geslacht	Vaccinium/Bosbes
Soort	Rode bosbes
Hoogte	10 – 40 cm.
Plantvorm	Dwergstruik
Plant	Eénhuizig
Wortels	Hoofd- en bijwortels
Stengel	Rechttopstaand
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Eirond
Bladkleur	Donkergroen
Bladrand	Gaaf
Bloeiperiode	April-juni ; augustus-november
Bloeiwijze	Tros
Bloemvorm	Klokvormig
Bloemkleur	Roze-wit
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	5
Meeldraden	10
Stijlen	1
Stempels	1
Vruchtbeginsel	Onderstandig
Vrucht	Bes
Leefvorm	Overblijvend
Groeiplaats	Bos – hei – veen

Foto 1. Rode bosbes

Afb. 2. Wortels rode bosbes
Foto 3 Aanzet hoofdwortel

Inleiding

In gedachten lopend worden we in een Veenendaals bos verrast door 'n fris groen bloeiend plantje. Dat wordt een ongedwongen tussenstop van de NS-wandeling Rhenen-Veenendaal. Er zijn van die planten die je geregeld in boeken, media en voedingswaren tegenkomt, maar niet zegdzegd 'langs de stoeprand'. Nu staan wij en de Vossenbes/Rode bosbes tegenover elkaar. Wij gaan erbij zitten en genieten. Dat laatste stel ik me ook voor bij de beschrijving van de plant van de maand september.

Naamgeving

Vaccinium. Zoekend naar de verklaring kom ik verschillende mogelijkheden tegen. 1) *Vaccinium* zou van *baccinium* afstammen; zo komen we uit bij *baccae* (bessen) en dan zijn het de opvallende rode besvruchten die de plant de naam hebben gegeven. 2) *Vacca* is

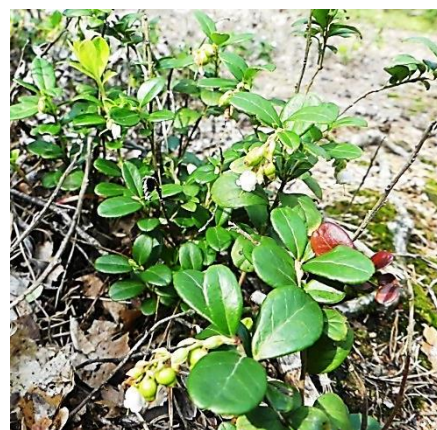

Foto 4. Niet sterk vertakt

koe in het Latijn. We zijn nu in de verleden tijd toen de koeien nog in de bossen hun voedsel moesten zoeken en daarbij verzot waren op deze plant.

Vitis-idaea. *Ida* is een berg op Kreta. *Vitis* is wijnstok/druif. De combinatie van deze twee geeft *Vitis-idaea* ofwel: wijnstok/druif van de berg *Ida*.

Bosbes. Waarom zou je de plant die je in de bossen tegenkomt anders dan Bosbes willen noemen?

Rode. Het ligt voor de hand deze bosbes 'Rode' bosbes heet.

In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Reade blebberbei, Airelle rouge, Preiselbeere en Cowberry.

De naam *Vossenbes* is een synoniem voor de *rode bosbes*.

Plaatsing

Heukels** plaatst de plant in de Heifamilie, verder in het geslacht Bosbes en de soort Rode bosbes. Van het geslacht Bosbes worden verder nog vijf andere soorten genoemd waarvan de Blauwe bosbes in april 2020 als Plant van de Maand beschreven is.

Beschrijving

Levensvorm. De rode bosbes(foto 1) is een overblijvende plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Chamaefyten. Het dwergstruikje zal tussen de 10 en 40cm. hoog worden.

Wortels. Er is een wortelstelsel van hoofd- en bijwortels(afb.2), ze gaan tot twintig centimeter diep.

Takken. Het niet sterk vertakte plantje(foto 4) heeft liggende ronde lichtbruine takjes die weer 'opstijgen'. Ze zijn wat behaard.

Bladeren. Het hele jaar door blijven er groene verspreid geplaatste bladeren aan het struikje. Opvallend is de leerachtig glanzend donkergroene kleur(foto 5) van de bovenkant van het blad. De onderzijde is niet glanzend, lichter groen(foto 6) en bevat donkere stipjes. De vorm is 'langwerpigronde'. De gave bladrand is wat omgerold.

Bloemen. De bloeiwijze van de Rode bosbes is in een hangende tros(foto 7). De bloemetjes van 13 september 2019 zijn wit, hoewel er ook prachtige roze zijn zoals Ed Stikvoort op foto 8 laat zien. De vijf kelkblaadjes vormen een kelkje dat de vijf in een kelk/klok vorm vergroeide kroonblaadjes draagt. (De bloemen kunnen ook viertallig zijn). Zowel de kelk- als de kroonblaadjes lopen uit in spitse slippen. Die van de kroonblaadjes zijn dan nog eens speels naar buiten omgerold. Behalve dat foto's 9 en 10 ons van de bloem als geheel laten genieten kunnen we ook de positie van meeldraden(met behaarde helmraden), stijl(steeft buiten het 'bloemklokje'uit) en stempel bestuderen.

Foto 5. Bovenkant blad

Foto 6. Onderkant blad

Foto 7. Bloeiwijze

Foto 8. Bloemkleur

Foto 9. Bloem 1

Vruchten. Het onderstandig vruchtbeginsel ontwikkelt zich na de bestuiving tot een ronde rode bes met een doorsnede van maximaal 1 centimeter.(foto 11). De bestuiving kan zowel door insecten alsook door de wind geschieden. Zelfbestuiving is ook mogelijk.

Verspreiding. De plant maakt in de grond een netwerk van uitlopers. Een heel gebied kan zo worden gekoloniseerd. Daarnaast zijn het vogels en vossen (Vossenbes!) die de bessen eten waardoor de vele zaden worden verspreid.

Groeiplaats

Bekijken we de ecologische parameters dan zien we dat:

- de plant gedijt op zonnige plaatsen; lichte schaduw verdraagt ze ook.
- de plant van droge, voedselarme, –maar ook van natte plaatsen houdt.
- het substraat zuur is.

We zullen de plant vooral tegen komen op voedselarme zand- en veengrond. Omdat de plant vorstbestendig is (tot -22°C) komt ze op het noordelijk halfrond tot op Groenland voor.

Organismen op de plant

Insecten, bijen en hommels bestuiven de bloemen.

Bij de beschrijving van de Blauwe bosbes is de acrobatiek van de bij aan de orde geweest. Dat wordt hieronder grotendeels herhaald: *Je moet wel heel goede ogen hebben om de bestuiving van de bloem door de insecten(bijen, hommels) te volgen.*

Wees zelf die bij. *Je komt van een bosbesbloemetje en landt op de volgende, kruipt in het klokje op zoek naar nectar onder in de bloem. Je stoot eerst je hoofd tegen de stempel van de stijl die tot buiten de opening van het klokje reikt(foto 10). Je werkt je verder het bloemetje in en je passeert de meeldraden waarvan het stuifmeel aan je lichaam kleeft. Eindelijk dan de lekkere nectar. Je hebt inmiddels, zonder dat je het in de gaten hebt gehad, de bloem bestoven. Onbezorgd vlieg je naar de volgende rode bosbesbloem, waar bovenstaande handeling voor herhaling vatbaar is. De plant is nu in de gelegenheid om een (bos)bes te ontwikkelen.*

Gebruik – Folklore – Kunst – Mythologie

Gebruik

De rode bosbes is wat zurig, wat melig, maar verfrissend van smaak als je ze vers eet. In compote is het een geliefde bes. Tot moes gekookt past de bessengelei goed bij (rood) vlees. Er kan zelfs wijn van gemaakt worden. (Als plant van de maand is het natuurlijk onaangenaam dat je als bes min of meer verdrongen bent door de Cranberry). Aardig van de Rode bosbes is dat die niet rot; het natuurlijke benzoëzuur conserveert de bes.

In de geneeskunde zijn de bladeren van belang, maar pas, op teveel is wel giftig!

Foto 10. Bloem 2

Foto 11. Eén rode bes

Foto 12. Rode bosbessen

Tot slot

In verschillende opzichten is de Rode bosbes te waarderen. Daar is het verrassingseffect aan het struikje dat zowel bloem als bes tegelijk aanwezig zijn. In deze situatie vallen bloemen en bessen tegelijk in de smaak. De tweede bloei brengt waarschijnlijk meer bessen voort dan de eerste. Van foto 12 weet ik de opnamedatum niet, maar wel is hier duidelijk dat het dwergstruikje een aanzienlijke bessenboel kan produceren.

Er zijn verschillende foto's van 2019, nu is het 2022 en een uitzonderlijk droge zomer. Laat de Rode bosbes nou net geen extreme droogte kunnen verdragen. Hopelijk is het ginds in het Veenendaalse toch nog voor de plant van de Maand uit te houden.

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,3,4,5,6,7,8); Herbarium Blackwellianum(2);

Saxifraga(8,9,10,11,12);

1. Rode bosbes	Veenendaal	13 sept.2019
2. Wortels Rode bosbes	Plantae medicinales ;	Esenbeck, Wijhe, Henry; 1828-1833
3. Aanzet hoofdwortel	Veenendaal	13 sept.2019
4. Niet sterk vertakt	Veenendaal	13 sept.2019
5. Bovenkant blad	Veenendaal	13 sept.2019
6. Onderkant blad	Veenendaal	13 sept.2019
7. Bloeiwijze	Veenendaal	13 sept.2019
8. Bloemkleur	Saxifraga -	Ed Stikvoort
9. Bloem 1	Saxifraga -	Marijke Verhagen
10. Bloem 2	Saxifraga -	Marijke Verhagen
11. Eén rode bes	Saxifraga -	Ed Stikvoort
12. Rode bosbessen	Saxifraga -	Willem van Kruijsbergen

*[https://www.floravannederland.nl/planten/rode bosbes/](https://www.floravannederland.nl/planten/rode-bosbes/)

**Heukels' FLORA van Nederland. Vierentwintigste druk. 2020.